

dr n. praw. Arkadiusz Gliszczyński

A casu ad casum

NAUCZYCIEL A FUNKCJONARIUSZ PUBLICZNY? (część I)

Wstęp

Dając początek serii artykułów rzeczowo ugruntowanych w regulacjach prawnych szerokiego spektrum, nie sposób nie pokusić się o kilka uwag charakteru ogólnego. Doniosłą rolę oświaty i wychowania określono

w kilku aktach prawnych rangi ustawy. Proces dydaktyczny i opiekuńczy realizowany w placówkach oświatowych winien prowadzić do interakcjonizmu pozytywnego, czyli takiego, w wyniku którego pewne zdarzenia w sferze fizycznej i psychicznej skutkują akceptowalnymi czy wręcz pożądanymi społecznie zachowaniami uczniów. Możliwe jest to poprzez realizowanie w placówkach oświatowych rzetelnego procesu wychowania, opartego nie tylko na obiektywizmie aksjologicznym, ale również na skutecznych i sprawiedliwych regulacjach prawnych. W ramach naszego wspólnego spotkania na łamach niniejszego kwartalnika ostatnia z opisywanych płaszczyzn będzie wiodła prym. Po wtóre, musimy zdać sobie sprawę z tego, że przejrzystość szkolnych procedur reagowania na różne zdarzenia, w tym również o kryminalnym podłożu, musi następować poprzez kategoryczne odrzucenie relatywizmu. Wartości (np. prawda), które leżą u podłoża regulacji prawnych, muszą mieć charakter absolutny, a nie względny, uzależniony od praktycznych aspektów użyteczności. Po trzecie, wszelkie działania w obszarze zapewnienia uczniom i nauczycielom bezpieczeństwa (zarówno prawnego, jak i fizycznego) nie mogą odnosić się tylko do działań interwencyjnych, kryzysowych. Wciąż rozpoznanie tła sytuacyjnego w danej placówce oświatowej, będące podstawą wdrażania skanalizowanych działań profilaktycznych, nastęrcza różnych problemów. Dlatego potrzebne jest zaszczepienie do oświaty podejścia salutogenetycznego. Po czwarte, zgodnie z tytułem cyklu artykułów, będziemy opierać się w naszych rozważaniach na studium konkretnych przypadków. To one będą podstawą do zobrazowania problemu, a następnie ukazania jego prawnej strony. Warto w tym momencie wspomnieć o znanej paremii prawniczej *ex facto ius oritur*. Konkretny fakt (zdarzenie) konstituuje przepisy prawa. Zmiana ustalone-

go faktu może prowadzić do tego, że przy podobnym zdarzeniu, wcześniej zastosowane przepisy prawa będą niewłaściwe. Zakończenie każdego artykułu będzie przybierało postać swoistego podsumowania, zapewne odmiennego od zazwyczaj stosowanych. W ustalonej formie graficznej prezentowane będą najważniejsze informacje, które w szybki sposób pozwolą zapoznać się z podejmowaną w artykule tematyką.

Uwagi ogólne

Z pojęciem *funkcjonariusz publiczny* stykamy się w rozdziale XIV Kodeksu karnego (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny – zwany dalej k.k.) w art. 115 § 13. Warto zwrócić uwagę, że wskazane pojęcie występuje w przepisach prawa karnego w dwójakim znaczeniu: jako podmiot przestępstwa, czyli sprawca i jako przedmiot ochrony (zamachu) czynu przestępnego.

Omawiany przepis, oparty na zasadzie *numerus clausus* wskazuje, że funkcjonariuszami publicznymi są:

- Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej;
- poseł, senator, radny;
- poseł do Parlamentu Europejskiego;
- sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy;
- osoba będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, chyba, że pełni wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba w zakresie, w którym uprawniona jest do wydawania decyzji administracyjnych;
- osoba będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe;
- osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej;
- funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej;

- osoba pełniąca czynną służbę wojskową, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie;
- pracownik międzynarodowego trybunału karnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe.

W gronie wskazanych osób brakuje zatem nauczycieli i dyrektorów placówek oświatowych. Czy można więc jednoznacznie stwierdzić, że nauczyciel nie może być przedmiotem ochrony czynu przestępnego, a dyrektor placówki oświatowej podmiotem przestępstwa lub przedmiotem ochrony?

Casus

Janina Nowak jest nauczycielem języka polskiego w szkole podstawowej. Zamieszkuje w miejscowości, w której uczy, co powoduje, że niejednokrotnie podczas zakupów spotyka w sklepie uczniów i ich rodziców. Podczas sobotnich zakupów podszedł do niej ojciec jej ucznia i gwałtownie, mocno ją popchnął. W wyniku tego zdarzenia kobieta upadła, nic się jej jednak nie stało. Mężczyzna podszedł do nauczycielki i powiedział, że to kara za to, że jest niemila dla jego syna. Czy w opisanej sytuacji Janina Nowak jest objęta szczególną ochroną prawną, czy też przysługują jej prawa ogólnie opisane w k.k.? Podczas naszych rozważań całkowicie pomijam kwestie postępowania dowodowego, czyli ustalenia tych okoliczności, które byłyby kluczowe dla przyszłego postępowania w sprawie karnej czy procedurze cywilnej. Kwestie te będą podstawą odrębnych rozważań.

Analiza stanu prawnego (uwagi *de lege lata*)

Wcześniej ustaliliśmy, że nauczyciel w myśl art. 115 § 13 k.k. nie jest funkcjonariuszem publicznym. Niniejsze niesie za sobą określone konsekwencje, jak np. nauczyciel nie jest przedmiotem ochrony (zamachu) czynu przestępnego, ale też nie może być podmiotem przestępstwa urzędniczego (nadużycie lub niedopełnienie uprawnień przez funkcjonariusza publicznego). Dalsze poszukiwania w obszarze rzeczowym tego zagadnienia każą zatrzymać się na przepisie art. 63 Karty Nauczyciela (Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela – zwana dalej KN): „Nauczyciel, podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych na zasadach określonych w k.k.” Brzmienie całego cytowanego artykułu zostało nadane nowelą z 11.04.2007 r. Znamienne są w tym przypadku określenia *podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych*. Podobna konstrukcja prawna stosowana jest w przepisach karnych, np. w art. 222 k.k. penalizującym przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego. Wskazane cechy przepisu art. 63 ust. 1 KN oznaczają, że działanie podjęte

przez sprawcę w czasie, gdy nauczyciel nie wykonuje swoich obowiązków lub pozostają one bez związku przedmiotowego (np. naruszenie nietykalności nauczyciela nastąpiło na tle porachunków osobistych), podlega kwalifikacji na podstawie innego przepisu k.k. Konstrukcja językowa przepisu art. 63 ust. 1 KN odwołuje się do pojęcia *pełnienia obowiązków służbowych*, co nie pozostaje oczywiście bez znaczenia dla wykładni funkcjonalnej. Ustawodawca wskazuje, że czyn skierowany przeciwko nauczycielowi podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, godzi nie tylko w osobę samego nauczyciela lecz także w powagę reprezentowanego przez niego urzędu i niezakłóconą realizację zadań związanych z pełnioną funkcją. Czynności służbowe to te, które znajdują odzwierciedlenie w rzeczywistych działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych nauczyciela, opisanych w prawie. Najbardziej czytelnym jest tutaj przepis art. 6 KN wskazujący obowiązki nauczyciela.

W opisanym casusie do naruszenia nietykalności cielesnej¹ doszło poprzez popchnięcie. Niniejsze działo się w związku z wykonywaniem przez Janinę Nowak obowiązków służbowych, o czym świadczy fakt, że sprawca działał w wykonaniu z góry powziętego zamiaru tj. „ukarania” nauczycielki jego syna. Do zdarzenia nie doszłoby, gdyby Janina Nowak nie pełniła obowiązków służbowych w konkretnej szkole i na rzecz konkretnego ucznia. Z tego powodu Janina Nowak, mimo że nie jest funkcjonariuszem publicznym, to korzysta z ochrony przewidzianej funkcjonariuszom publicznym. Innymi słowy, w tej konkretnej sytuacji chroniona jest tak samo jak inni funkcjonariusze, np. policjanci. Opisana sytuacja w szczególności sposób pozycjonuje pokrzywdzoną na poziomie ochrony prawnej. Gdyby bowiem doszło do naruszenia nietykalności cielesnej Janiny Nowak, ale bez zastrzeżenia jej uprzywilejowanej pozycji nauczyciela, to wówczas należałoby kwalifikować czyn sprawcy jako przestępstwo naruszenia nietykalności człowieka, określonej w art. 217 k.k. W tym przypadku mówimy o przestępstwie ściganym z oskarżenia prywatnego, czyli najogólniej rzecz ujmując, pokrzywdzony wnosi i popiera w procesie akt oskarżenia. Takie obostrzenia nie będą dotyczyć pokrzywdzonej Janiny Nowak w opisanym wcześniej casusie, bowiem przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza następuje z oskarżenia publicznego. Co więcej, dyrektor szkoły jest obowiązany z urzędu występować w obronie nauczyciela, gdy ustalone dla nauczyciela uprawnienia zostaną naruszone (zob. art. 63 ust. 2 KN).

Ochrona prawna nauczyciela przewidziana dla funkcjonariuszy publicznych na zasadach określonych w k.k. będzie dotyczyć również innych przestępstw popełnionych na jego szkodę:

1. Czynna napaść na funkcjonariusza (art. 223 k.k.) – będzie oznaczać działanie gwałtowane, skierowane przeciwko integralności cielesnej, przy czym dokonanie tego przestępstwa wymaga co najmniej naruszenia nietykalności cielesnej pokrzywdzonego. Przesłankami zaostrzonej odpowiedzialności (w stosunku do art. 222 k.k.) są: działanie wspólnie i w porozumieniu z inną osobą; używanie przez sprawcę (choćby jednego) broni palnej, noża, lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu albo środka obezwładniającego. Ważne jest, aby związku czynnej napaści z pełnieniem obowiązków służbowych nie wiązać jedynie z wykonywaniem konkretnej czynności służbowej, gdyż zachodzi on także wtedy, gdy pokrzywdzony został zaatakowany z tego tylko powodu, że był nauczycielem w pracy.
2. Znieważenie funkcjonariusza (art. 226 k.k.) – niżej przestępstwo jest typem kwalifikowanym w stosunku do przestępstwa znieważenia człowieka (art. 216 k.k.). Zaostrzenie karalności i tryb publicznoskargowy wiążą się z tym, że omawiane przestępstwo – podobnie, jak wcześniej opisane – godzą nie tylko w osobę (nietykalność czy godność), ale pośrednio także w poszanowanie reprezentowanej przez niego instytucji. Zniewaga skierowana jest przeciwko godności osobistej. O tym, czy zachowanie ma charakter znieważający, decydują dominujące w społeczeństwie oceny i normy obyczajowe². Najczęściej zniewaga ma formę wypowiedzi słownej (użycie słów wulgarnych, epitetów), może być też wyrażona w piśmie lub za pomocą wizerunku (np. list o obraźliwej treści, karykatura) albo obraźliwym gestem demonstrującym pogardę.

Zapamiętaj

Czy nauczyciel jest funkcjonariuszem publicznym?	Nie
Czy nauczyciel może być podmiotem przestępstwa (jako funkcjonariusz publiczny)?	Nie
Czy nauczyciel korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych?	Tak
Kiedy nauczyciel korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych?	Tylko podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych
Co należy rozumieć przez pojęcie <i>obowiązków służbowych</i> ?	Obowiązki kształtowane w zakresie rzeczowym określonym m.in. w art. 6 KN
Jaki jest tryb ścigania sprawcy przestępstwa przeciwko nauczycielowi korzystającemu z ochrony prawnej przysługującej funkcjonariuszom publicznym ?	Tryb publicznoskargowy (ściganie sprawcy następuje z urzędu)
Przy jakich przestępstwach nauczyciel będzie korzystał z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych na zasadach określonych w k.k.	1. Naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza (art. 222 k.k.). 2. Czynna napaść na funkcjonariusza (art. 223 k.k.) 3. Znieważenie funkcjonariusza (art. 226 k.k.)

1. Ustawodawca w przepisie karnym regulującym naruszenie nietykalności ekspozuje uderzenie, przez co należy rozumieć każde gwałtowane działanie skierowane na ciało człowieka (zadanie ciosu, kopnięcie, popchnięcie, szarpanie za włosy), a ponadto wskazuje na naruszenie nietykalności w inny sposób (np. oplucie, oblanie nieczystościami).

2. Por. W. Kulesza, Zniesławienie i zniewaga, Warszawa 1984, s. 165-169.

Arkadiusz Gliszczyński

Doktor nauk prawnych, ekspert w zakresie prawa oświatowego w Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku, wykładowca akademicki, twórca nowego modelu przeciwdziałania przemocy w rodzinie opartego na reintegracji wspieranej paradygmatem tożsamości osobowej, społecznej i kulturowo-cywilizacyjnej oraz twórca psychologiczno-społecznej teorii rozpoznawania predyspozycji przestępczych.